

Ámos Imre levelei Anna Margithoz

Ritka szerencse, amikor egy-egy kiemelkedő egyéniség, művész korábban ismeretlen levelezése előkerül. A művészettörténet ilyen rendkívüli pillanata volt, amikor 1994-ben Anna Margit hagyatékát a festő fia, Péter Vladimir az MTA Művészettörténeti Kutatóintézetének ajándékozta. A kutatóintézetbe került anyag döntő többségét Anna Margitról, az ő kiállításairól tudósító újságcikkek, kivágások, fényképek alkották. Emellett megtalálható benne Ámos naplója, vázlatfüzetei, néhány irat és egy spárgával átkötött, lepecsételt, „szigorúan bizalmas” feliratú kis csomag, amely Ámos Imre 1931 és 1938 között Anna Margithoz írott leveleiből tartalmaz jó néhányat.

Azután, hogy 1930-ban az OMIKE rajziskolájában Ámos Imre és Sicherman (később Anna) Margit megismerkedett, a nyarakat általában külön töltötték: Ámos Nagykállón, Anna Margit Gyula közelében. Ezzel pénzt takarítottak meg, nem kellett a pesti albérletet fizetniük, s legalább ekkor rendszeren tudtak táplálkozni, erőt szívtak magukba a télre. Minden ősszel, amikor visszatértek Pestre, új albérletet kellett keresniük. Mai fogalmaink szerint nem voltak egymástól nagyon távol, az utazásra azonban nem tellett, alig tudtak találkozni, ezért, hogy a kapcsolatot ekkor is tartsák, leveleztek. A szinte naponta írt, olykor naplószerű leveleket a nyár végén összekötözve eltették. Ezeknek a leveleknek megmaradt része került Anna Margit hagyatékával az MTA Művészettörténeti Intézetének adattárába.

A leveleket korábban soha sehol nem publikálták, létezésükről, úgy tűnik, Anna Margiton kívül senki sem tudott. Ámos kérésének – azaz hogy senki ne láthassa a leveleket – megfelelően őrizte őket, s noha a férje életművét ápoló özvegy készségesen a kutatók rendelkezésére bocsátotta a dokumentumokat, a naplót, fényképeket, műveket, a leveleket – tudomásom szerint – senkinek nem mutatta meg. Nemcsak Ámos kérésének akart maradéktalanul eleget tenni, hanem művészettörténeti szempontból talán nem is tartotta őket fontosaknak. Számára ez magánügy volt, a szerelmes levelek csak kettejükre tartoztak.

Ha Anna Margit valóban úgy vélte, hogy a levelek művészettörténeti szempontból nem mondhatnak sokat a kutatóknak, tévedett is, meg nem is. Nem tévedett, mert meglehetősen kevés bennük a művészetre vonatkozó fejtegetés. Kevés, ha Ámos naplójával hasonlítjuk össze, amely pontos láttelep a korról, saját életének s a hivatalos művészeti életnek számára meglege-

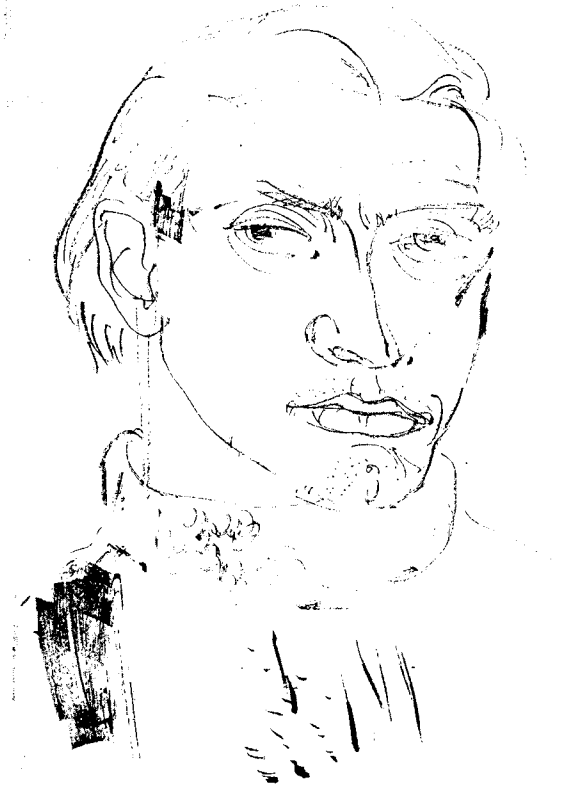
tősen nehezen tolerálható eseményeiről. Kevés, ha Vajda Lajos Júliához írott leveleivel hasonlítjuk össze. Hiszen Vajda művészi programját a szerelméhez írott levelekben fogalmazta meg, ezekből idéznek a Vajdával foglalkozó kutatók. S nem tévedett Anna Margit azért sem, mert lényegében, a levelek ismerete előtt, a korábban publikált napló alapján ilyennek képzeltek el Ámos személyiségét. De elképzelni és megbizonyosodni: nem ugyanaz.

Mégis sokatmondóak Ámos Imre szerelmes levelei. Értékes forrást nyújtanak pályakezdéséről, lappangó vagy eltűnt festményekről, képtervekről, szellemi érdeklődéséről, olvasmányairól. Érzékletesen bontakoznak ki soraiból a két világháború közötti művész – különösen a zsidó származású művész – életének nyomorúságai is, a túlélési stratégiák, a pályázat mint egyetlen lehetséges megoldási kísérlet. Legfőképp azonban Anna Margit és Ámos Imre kapcsolatáról árulnak el minden eddiginél többet a levelek. Anna Margit új fényben, mintegy Ámos tükrében jelenik meg bennük. Ámos zárkózottságát tökéletesen levetkőzi szerelme előtt. Gyengéd és féltékeny, sokszor szembekerül nagykállói családjával, rokonságával, szenved attól, hogy örökösen kérnie kell.

Ezeket az intim, „szigorúan bizalmas” leveleket olvasva érezhetjük úgy, mintha a szerelmes hang hozzánk szólna, de úgy is, mintha leskelődnénk. Az utókor tapintatlan és kíváncsi. Mentségünk persze lehet. Megjelent volna valaha is napló, ha a tapintat élvezett volna elsőbbséget? Olvashatnánk-e Kafka novelláit, ha Max Brod tiszteletben tartja az író kívánságát?

Az itt olvasható levélrészletek szemelvények egy készülő publikációból, amelyben Pataki Gábor és Turai Hedvig a teljes levelezést jegyzetekkel ellátva adja közre. A kihagyásokat vagy olvashatatlan szavakat szögletes zárójellel jeleztük, a helyesírást és a központosítást a könnyebb olvashatóság érdekében némileg javítottuk. A közlés engedélyezéséért Anna Margit fiának, Péter Vladimírnak, valamint az MTA Művészettörténeti Intézetének mondunk köszönetet.

Turai Hedvig

1951. szept. 7.

Édes aranyos Gyerekem!

Tegnap feladott levelem ma megkapod. Annak a hangja még bizakodó-érzelmes, ez sötétlen szomorú és kínosnak indul. Hát megtörtént az első nagy összecsapás, úgy értem, hogy a hullámok kezdenek összecsapni fölöttem. Igen éles vita volt köztem és bátyám közt a pályám és a fenntartásom körül, nem szégyellem, elkecsere-désemben sírtam is egy jó sort, persze titokban, mert mégis a koromhoz nem illik már a pityergés. Szóval nincs pénz, és ez nemigen mehet így tovább: tudhattam volna ezt 3 évvel ezelőtt is, hogy ez egy költséges úri foglalkozás, és hogy mindent meg kell mozgatni, hogy keressék valamit, szóval egy kis szemrehányás volt, hogy mibe került a mérnökség, és hogy nagyon nehezen bír segíteni. Persze engem a keserűség evett, és hogy amióta élek, még csak mindig a másét ettem, és fojtogattott a tehetetlen meg nem értés és az, hogy azt gondolja bátyám, hogy tétlenül várom az összegeket hazulról, és nem tudom, hogy mi a helyzet itthon, mert ők, már a család, megélt rendesen, semmiben sincs hiányuk, de mégis nagy pénz már évek óta küldeni nekem, elvégre már öregszik szegény bátyám, és gondolni kell arra az időre amikor már semmit sem keres. Én őt teljesen megértem, és mondtam is neki, hogy sose kértem és nem is fogok kérni. Ő persze nem mondta mindezzel azt, hogy ezután még egy ideig nem segít, de nekem nemigen esik jól az ilyesmi, ha nem tudok segíteni a dolgon, és azt hiszem, hogy az első hónap után nem fogadok el hazulról semmit. Édes, Te nem tudod, mi az, ami ebben az ügyben a végtelenségig elszomorít, azt csak én érzem, aki kigyerek koromtól mindig a másén éltem, és a kínlódás mellett érezni kellett az elfogadás keserűségét. Szegény anyám, gondolhatod, milyen szomorú, bányászor sírt már nekem, hogy mennyire

fáj neki, hogy nem tud adni mást, csak a fájó szeretetét. És pont ebben a nyomorult, lehetetlen világban kell nekem élni, mikor dolgozni nem lehet, ha akar is az ember. Édesem, ilyenkor mindig igyekszem magammal elbitetni, hogy nem szabad belevinnem magammal egy fiatal gyereket az örökös küzdelembe és bizonytalanságba, és rettentően fáj, hogy ilyen nyomorult vagyok, és agyon kell ütni magamban a legszebb gyermekemet, az őszinte, mély szerelmet. Édesem, ne engedd, hogy ezt tegyem, hogy ezt is elveszítsem, nincs nekem több ennél. De azért most is mondom, hogy egy szó nélkül túrném befelé sírva, ha menekülnél tőlem, aki mellett csak küzködsz az életed. És mennyire fáj, hogy ilyen hangú leveleket kell menesztennem hozzád, éppen most, mielőtt fent leszek, és egymásba sűrjük a nyomorúságunkat.

Szept. 8. U. I. Légy szíves péntekre bejelenteni ebédre!

Édesem, mi van veled, minden nap egy kínos várakozás, mert nem írsz, már negyedik napja, hogy írtál. Hát Turi megérkezett-e, és hogy intézkedett a lakásra vonatkozóan? Drága gyerekem, nem szabad így bánni velem, én egymás után három levelet küldtem neked, a legutolsót legkésőbb hétfőn du. meg kellett kapnod. Pedig ettől a leveledtől függ, hogy mikor utazom fel, s már olyan közel van az érkezésem, hogy talán többet már nem is írok. Meg aztán a sorsod is nagyon érdekel: mi van a Corvinban, hogy vagy meg [?] vele elégedve? Édes aranyosom, remélem, holnap kapok tőled egypár sort, de ha nem, úgy rohanok fel, és elnadragollak, megtanítlak, hogyan kell egy szerető embert megkínózni. No, a biztos érkezés reményében alszom el, addig előlegezek egypár csókot. Rém műszem van, mintha fejbe ütöttek volna, de nagyon szeretlek, azért most aludni fogok, szervusz. Édes aranyos Mindenem.

Te Gyerek, hát azt hiszed, hogy ez így mehet, hogy ha jólesik, írsz, ha nem, hát nem, ez egy kicsit sok. Itthon felforgatom a házat az örökös vá-
rakozással. A legnagyobb bizonytalan-
ságban vagyok az utazást ill. Turi
írt egy lapot, hogy hétfőn 14. érkezik
vissza, én is akkor akartam menni,
ezt a levelet vártam, de nem jött, így
én megyek. De mondhatom, nem jó
kedvvel, szombaton kaptam tőled leg-
utóbb, és közben két levelet írtam. Nem
tudom, odamehetek-e az új laká-
sunkba, mindenestre holnap este
(csütörtök) 7-11/28 közt érkezem a
Nyugatnál. Csak [nem] vagy beteg,
majd meglátom, remélem. Szervesz

A viziontlátásig sokszor csókol Im-
réd

Ha vársz is, peronjegyet váltst!

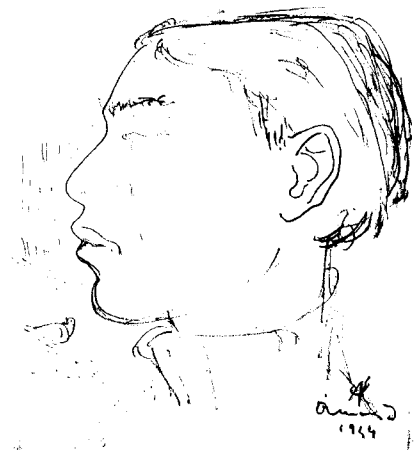
1952. jún. 25.

Édes aranyos Gyerekem!

Lapodat megkaptam, oly jólesik,
hogy jól érzed magad, és hogy örülnék
Neked, meg aztán, hogy végre jó kosz-
tot eszel, s hamarosan összeszeded ma-
gad. Örülök mindennek, aminek Te,
örülök, hogy strandra méész, lebetőleg
váltod ki a bérletet, ha lehet, hogy mi-
nél jobban töltöd el azt a pár napot
otthon, igyekezz széppé tenni a percei-
det, mert az a mienk, amit magunk
csinálunk magunknak. Édesem, nem
akarom, hogy üres fecsegésnek tartod,
amiket írok, és ne vedd bizelgésnek, de
együtt veled jobb a menzakoaszt, mint
egyedül a jó. Most kint tilók a szőlő-
ben, 6 óra reggel, valami munkásem-
ber dolgozik, arra kell felügyelnem,
képzeld el hajcsárnak, amint nőgatni
kellene egy embert, hogy igyekezzék
(napszámos), mert egyébként lopja a
napot. Furcsa egy szerep ez nekem, de
nem bírom nézni, hogy Néném legyen
kint vele, és hiába magyaráznám,
hogy nem erre való vagyok, nem értik
meg, senki sem próféta a maga salu-
jában, hát még a családjában. Várom

leveled, valószínűleg megkapom ma
délben. Tegnap és tegnapelőtt egész
nap alapoztam, végre elkészült a tíz
méter vázson, most már csak festeni
kell. Tegnap egypár tust rajzoltam
macskáról, sajnos nemigen tudok za-
vartalanul festeni majd, mert nincs
külön helyem. Itt most a gimnázium-
ban valami kiállítás van egy [?] nevű
festő biztosan gyenge, majd megné-
zem. Erősen jól fúj a szél idekint, olyan
susogó, zúgó hangon mesélnek nekem,
édesem, olyan álmodozóvá válik az
ember (én), ha elválasztja az idő at-
tól, akire oly nagy szűksége van.
Mindennek jelentőséget tulajdonítok:
a levelek zöldjének, a fatörzseknek, az
előttem mázskáló hangyáknak, és úgy
tele vagyok érzéssel, sokféle, különös
gondolatokkal. Ne neves ki, én min-
dig ilyen voltam, csak odafönn az asz-
falt kiöli az emberből, s talán jobb is
ballani és figyelni a cipők kopogását,
mert érezni a magunk és a hozzánk
közel állók sorsát. Édesem, örülj, ami-
nek csak tudsz, és sose feledd azt a pár
Ady-sort. Örülj magadnak és egy pi-
cicit nekem, ezt a nyarat jól kell fel-
használni mindenképpen, mert nem
tudjuk, mit hoz az ős, vígan dolgozni:
ez a fő. Szeretlek.

Most kaptam meg leveled, Aranyo-
som. Az írásba én is nehezen jövök be-
le. Édes, ne magyarázd félre az írásai-
mat, a lapon nem írhattam egészen
nyíltan, meg aztán nagyon fáradt is
voltam. Azt akarom, ill. szeretném,
ha nagyon jól éreznéd magad nyáron,
én is igyekszem. Érdekes, amint köze-
lemben vagy, még ha levélben is, mind-
járt más vagyok (oly nehéz egyedül
lenni, érdektelen emberek közt, a vá-
rosban tegnap voltam kint először, a
kiállítást néztem meg, hát az egy mű-
kereskedő ügynöke, vacak, no, mit
mondjak többet). Igen, amint megjött
a leveled, rögtön felmelegedtem, és va-
lami jó érzéssel hozzáfogtam egy kép-
hez, félig még az ágyban voltam, s úgy
festettem 60 x 80, nem elég mély, nem

vagyok meglegedve, de kezdetnek, gondolom, jó. Édes, fogok dolgozni! és mindig ilyenformán értesítelek a munkámról, még ma, azt hiszem, festek: ez az egy, amivel lekötöttem magam. Egyébként jól vagyok, jól nézek már ki, barna vagyok, valószínűleg hisztam is keveset. Elégedetlen vagyok azért magammal, nem vagyok elég mély, komoly, nagy dolgokat szeretnék festeni, mert nem tudom, mikor tudok újra később festeni. Édesem, amitől félttem, azt hiszem, szükségyszerűen bekövetkezik: bátyámnak semmi munkája hónapok óta, ami annyit jelent, hogy még a megélhetés is nehéz: képzeld el, ha ő adóhátralékban van, aki a legpontosabb ember a világon. Az ősz nagyon nehéznek ígérkezik, az első napokban nagyon a szívemre vettem, de most már úgy fogom fel, hogy kikapcsolom a gondokat a Te módszered szerint, amennyire lehet, és igyekszem dolgozni, hátha még eredményre vezet. Édes, ezek mind kellene, tudod, az elmúlt dolog is milyen nehéz volt, azt hittem, nem bírom ki azt a pár napot, és most már örülök neki, a szenvedés nemesít, és kinyitja az ember szemét olyan dolgok felé is, amüt addig észre sem vett. Örülök, hogy strandoltál, menj, amikor csak tudsz. Édes, én nem értem a pénzemet, mintha a vonatban megnőtt volna, azt hiszem, te voltál a ludas. Édes vagy nagyon, de haragszom érte, neked épp-úgy kell, mint nekem, sőt jobban, mert itt nem lehet költeni semmit, de az nem baj. Örülök, hogy Anyádék jól vannak, leszámítva a robotot, az enyém szívesen dolgozna, de gyenge! Az őszi tervnek örülök, milyen nyugodt lennék a dolgokkal, akkor Neked úgy vehetne ki lakást, hogy valamennyien együtt legyetek. Édes, az elutazás több mint [?] innen menekülni kell, mind-egy, hol puosztul el az ember, Jó, hogy van könyved, én is olvasok Oszip Dümör: „Szélbalászk”, érdekes

könyv, orosz élet, sok líra, sok realizmus, érdekes, szimpatikus figurák. Rádiót is keveset, sajnos villanyra jár, és így nem akarom mindig szólaltatni. Örülök a kabátféléknek meg a gyöngynek, én tegnap fel akartam venni a fehérgyapjút oroszot, de kicsi, nem tudom, talán neked lehet belőle valamit csinálni. Nagy vágyam utánad, oly régen volt, mióta láttalak, mintha évek teltek volna el, nem pótolhat semmi és senki, úgy hozzám tartozol, mintha testrészem lennél, amit most nem érzek. Édes, szeress, annyira kell nekünk a lelki segítség, hogy nem lehetünk nélküle. Édesem, boldogan írok neked mindig, azért sose kívánd az írást, és sose várd, amikor szükséges, úgyis küldök és várok tőled, ennek ne legyen menetrendje, még írok.

Drága kis Gyerekem,

többet mégsem írok, most ebéd után vagyok, fát faragtam, és fáraadt vagyok, ezek a borítékok a meglevőkből vannak, ne gondold, hogy végig ilyen szép lila papírost kapsz. Édes, csokolatokat mindenkül közületek.

Téged igen sokszor csókol: Imréd
 1952. jún. 24.

Nagykálló, 1958. [?] aug. 9.

Kedvekéim!

Gondolkozom a megszólításom, nem tudok hogy belefogni az írásba, olyan jóleső érzés volt olvasni drága soraidat. Az élet mégis ad az embernek valamit, ami mindennél több, és elfeledteti vele a régi sebeket és a napi szomorúságokat. Boldogan gondoltalak magam elé, mikor írtad azokat a szép sorokat, amiben az amúgy is tudott érzéseket látom lefektetve, s amiről amikor együtt vagyunk, alig beszélünk – különösen én –, most azt hiszem nagy elfogultságomban, hogy azt folyton látod bennem is, amit én nálad érzek. Édes vagy, és soha nem fogsz bennem csalatkozni, amíg a kettőnk élete egy-

más mellett fut, és egymás nélkül nem is tudom elképzelni; szinte félek, valahányszor az emberek a mi harmonikus együvé kerülésünket emlegetik, nehogy a jó Isten eltávolodjék felőlünk, akinek a gondviselését állandóan és biztosan érzem rajtunk, akármilyen szegények vagyunk is.

Hogy ne is mondjam, milyen nebezen várom a napok múltását, néha ideges nyugtalansággal pakolni szeretnék, és már menni, hogy legalább az oldalad mellett mehessek, ha csak az utcán is, és belülről megnyugodjak; nem is értem azokat a buta embereket, akik a „jó egy kicsit külön” kijelentéseket teszik, pedig az általa ilyen. Te pedig, Édesem, őrizd meg magadban azt a szép érzést, mert amíg az megvan, addig egy belső rend és boldog melegség tölti el az embert, és különösen akkor, ha egy vonalnyiival sem kevesebb a másik részéről való érzelem. Ennek közöttünk így is kell lenni, mi testileg csak beleegyezésünket adtuk, ill. csak engedelmeseedtünk egy még ismeretlen, de gyönyörű felsőbb erőnek. (Úgy látom, belemérltem a filozófiálgatásba, és nem szeretném, hogy untassalak.)

Jól vagyok, pár napja esik, dörög, délutánoként a strand már csak éppen hogy jelent valamit, kissé náthás lettem, de nem komolyan, még van 7. belépőm a 10-es blokkból, azzal már kibúszom [...] -ig. Elég jól megy az idő, ma 9-e van, és szokásom szerint én már 15 felé látom, akkor aztán már csak egy jó bét. Igen, Édesem, az autót azért sem stimmel nekem, mert 20. szombaton lesz, és én nemigen tudnék innen elmenni akkor, úgyhogy marad az utazás, hogy őszinte legyek, féltetek benneteket olyan hosszú úttól, az a vonat nagyon forgalmas, és jól vezetni nem könnyű. Édesem, semmi szórakozástól ne tartsd vissza magadat, azzal mutasd meg, hogy szereted, hogy jól érzed magadat.

Aug. 10.

Most jöttem baba a szőlőből, már korán kimentünk, Dopró [?] B-vel szedtünk valamicske gyümölcsöt, most szuszogom ki magamat, amíg írok, egészen ellustultam, s megérzek akármilyen kis fáradtságot, de lehet, hogy inkább a lappangó nátha, ami egyik napról a másikra elmúlik és újra jelentkezik egy-két kis tüszőntében. Teg-

nap du. voltam a strandon, 5-4 ember lézengett, fúj a szél, és hűvös volt a levegő. Nagy katonai gyakorlat van erre felé, folyton ropog a gépfegyver, és menetelnek a katonák, nem örülök neki, tegnap du. egy repülőgép ment többször a város felett, majdnem súrolta a tetőket, katonai gép, olyan ijesztően közel ment, azt hittük, lezuhan pont az udvar fölött. Hát ilyen szórakozásaim vannak, most megyek ki majd a mezőre – Gyuri kért valami fűfélélt veseteának, most ott rossz a víz – azt szedek neki. Pali Bulgáriában van pecbére: Görögországban zavarok vannak, és nem engedik keresztül, most vissza kell jöjjön. Elküldte François-nak a levelet, írtam hozzá én is. Édesem, ma már 10-e, egy-kettőre fent leszünk, kipubatozunk a lebetőségeket, kiállítást, ill. aztán meglátjuk, érdemes-e, s akkor eldöntjük, hogy mit csináljunk: még elég fiatalok vagyunk ahhoz, hogy megpróbáljuk újrakezdeni valahol, vagy lemondva a jobbról, ittben maradunk. A rubádról nem írtál, Kedves, milyen lett, szép? írd le majd, kíváncsi vagyok rá. Ma du. utazik keresztül Laura Néni Beszékerekről [?] vissza szombatra, valószínűleg átjönnek, azzal is gyorsabban megy az idő, majd elbeszélgetünk, Lajos is megelbongozik velem. Csak azt irigylem Tóled, hogy fiatalok vannak körülötted, egy kis élet van, ami nagyon fontos. A leveled már majdnem elkopott, annyiszor elolvastam, nagyon jólesik olvasni azt a szívből jövő szépeket, ilyenkor gondolatban végignézek magamon, hogy nekem szólnak-e azok a sorok, nem e valaki másnak, aki mindent, jólétet is tud nyújtani Neked. Mert ez a különlevés is az én lelkemet terbeli, habár nem került volna sokkal többre fent maradni sem. De most már ne sajnáljuk annyira magunkat, és várjuk türelemmel, ez a pár nap majd eltelik már. Elgondolkoztam Rólad, és sok szépet írhatnék le, ha nem szégyellném. No szervusz, aranyosom, Vigyázz magadra, gondold rám sokszor, akkor hamarabb megy az idő, én is azzal szórakozom.

Mindenkit külön esköltatok.

Téged milliószor szerető

Imréd

A két cikkben szereplő illusztrációk Önarekép, illetve Anna Margit-portrék (magántulajdon).

Festő és műzsája angyallal (MNG)